

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์โรงเรียนขนาดเล็กทั่วประเทศไทยในปัจจุบัน กำลังถูกยุบเลิก ควบรวมตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ การยุบ เลิก หรือควบรวมโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อใช้ทรัพยากรการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับอัตราการขยายตัวของประชากรที่มีแนวโน้มลดลง โดยมีมาตรการช่วยเหลือไม่ให้ผู้เรียนและครูได้รับผลกระทบ (<http://bangkokbiznews.myfri3nd.com/blog/2011/06/17/entry-34>, 17 มิถุนายน 2554.) การยุบ หรือการควบรวมโรงเรียน ส่งผลให้บุตรหลานไปเรียน โรงเรียนในเมือง ความสัมพันธ์กับชุมชนลดลง ทำให้มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น (สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน : 7) ในขณะเดียวกัน ได้มีการริเริ่มสร้างสรรค์อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น กรณีบ้านท่าสะทอน ตำบลชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยได้ร่วมกับกลุ่มการศึกษาทางไกลและคณะครู ดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 จนสามารถรองรับการจัดการศึกษาได้อย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญคือเป็นการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนด้วยหลักสูตรสถานศึกษา ที่จัดในรูปแบบผสมผสานระหว่างหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และหลักสูตรสาระท้องถิ่น ได้ก่อให้เกิดผลต่อชุมชนและผู้เรียน ทั้งในด้านความสามารถในการจัดการตนเองของชาวบ้านและความใฝ่รู้ใฝ่เรียนของผู้เรียน จึงนับเป็นตัวอย่างความสำเร็จที่จะให้คำตอบและเป็นทางออกต่อปัญหาโรงเรียนขนาดเล็กได้เป็นอย่างดี (สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน : 9, 11 พ.ค. 2554)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 มาตรา 49 ได้บัญญัติว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2553 ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 10 ว่าการจัดการศึกษาต้องให้บุคคลมีสิทธิโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2542) จากสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ นโยบายการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทยซึ่งมีเป้าหมายในการปฏิรูปการศึกษา คือ ความเสมอภาคของประชากรวัยเรียนให้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาดังกล่าวโดยจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและมีมาตรฐานที่เท่าเทียมกัน คุณภาพการศึกษาของประชากรในวัยเรียนมีคุณลักษณะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และมีคุณธรรม และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ได้กำหนดจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานว่า มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีสติปัญญา มีความสุข มีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545) แต่นโยบายการทยอยยุบเลิกหรือยุบรวมโรงเรียนขนาดเล็กทั่วประเทศที่มีจำนวนนักเรียนน้อยไม่คุ้มค่าแก่การลงทุนเริ่มขึ้นอย่างจริงจัง หลังจากประเทศไทยกู้เงินจากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชียหรือเอดีบีเพื่อแก้ไขผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 หนึ่งภายใต้โครงการเงินกู้ด้านการศึกษาเพื่อปรับโครงสร้างทางสังคม ได้วางกรอบนโยบายโรงเรียนขนาดเล็กในการควบคุมอัตราส่วนครูต่อนักเรียนให้ได้เพิ่มมากขึ้น นโยบายนี้ส่งผลให้โรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนต่ำกว่า 120 คนลงมา กระทรวงศึกษาธิการมอบหมายให้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดกรอบระยะเวลาในการยุบเลิกสถานศึกษาขนาดเล็กให้เหลือร้อยละ 50 ภายในปี พ.ศ. 2561 จะทำให้โรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนต่ำกว่า 120 คน ลงมา จำนวน 14,397 โรง ได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตามเป้าหมายดังนี้

ระยะที่ 1 ปีการศึกษา 2554-2556 จำนวน 5,627 โรงเรียน

ระยะที่ 2 ปีการศึกษา 2557-2559 จำนวน 6,395 โรงเรียน

ระยะที่ 3 ปีการศึกษา 2560-2561 จำนวน 2,375 โรงเรียน

(<http://bangkokbiznews.myfri3nd.com/blog/2011/06/17/entry-34>)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 10 ที่ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดสรรเงินอุดหนุนค่าใช้จ่ายรายหัวตามจำนวนนักเรียน ทำให้โรงเรียนขนาดเล็กได้รับเงินอุดหนุนรายหัวน้อยกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ ซึ่งไม่เพียงพอต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา จำนวนครู และงบประมาณมีจำนวนน้อยจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้ปกครองขาดความมั่นใจในโรงเรียน ผู้ปกครองที่มีฐานะทางการเงินดีส่งลูกหลานไปเรียนที่โรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่ จึงส่งผลให้โรงเรียนขนาดเล็กมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น การมุ่งเน้นการยุบเลิกโรงเรียนขนาดเล็ก แทนที่จะเป็นการมุ่งพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนของโรงเรียนขนาดเล็ก ทำให้เกิดช่องว่างของคุณภาพการศึกษาระหว่างโรงเรียนขนาดเล็กและโรงเรียนขนาดใหญ่ (สำนักนโยบายและแผน การศึกษาขั้นพื้นฐาน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. การดำเนินงานรวมโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อรองรับการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง : 7)

จากสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ รวมทั้งนโยบายการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทย ซึ่งมีเป้าหมาย คือ ความเสมอภาคของประชากรวัยเรียนให้มีโอกาสเข้ารับการศึกษาโดยจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ และมีมาตรฐานที่เท่าเทียมกัน มีคุณลักษณะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และมีคุณธรรม นอกจากนี้ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ยังได้กำหนดจุดหมายเพื่อมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีสติปัญญา มีความสุข มีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545) สถานศึกษาได้รับการกระจายอำนาจทั้งด้านการบริหาร วิชาการ การบริหารบุคคล การบริหารงบประมาณ และการบริหารทั่วไป เพื่อให้การบริหารงานคล่องตัว แต่เนื่องจากสถานศึกษาแต่ละแห่งมีสภาพและบริบทแตกต่างกันทำให้เกิดช่องว่างระหว่างสถานศึกษา (สำนักเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่ เขต 1, 2550) ซึ่งสถานศึกษาขนาดใหญ่มีความพร้อมแทบทุกด้าน ส่วนสถานศึกษาขนาดเล็กขาดความพร้อมเกือบทุกด้าน โดยเฉพาะมีนักเรียนจำนวนน้อย ครูไม่เพียงพอกับชั้นเรียน นักเรียนที่เหลืออยู่ส่วนมากมีปัญหาทางด้านครอบครัว และมีความยากจนส่งผลต่อสุขภาพของนักเรียน เมื่อนักเรียนสุขภาพไม่ดีทำให้ขาดความพร้อม เช่น นักเรียนมาโรงเรียนแล้วไม่ได้รับประทานอาหารเช้า นอนดึก มาโรงเรียนสาย และมีอาการหิวข้าวในขณะเรียน แม้ว่าทุกโรงเรียนจะได้รับงบประมาณสำหรับจัดโครงการอาหารกลางวันให้กับนักเรียนก็ตาม แต่นักเรียนส่วนมากไม่ได้รับประทานอาหารเข้ามาจากที่บ้าน เมื่อนักเรียนเกิดความหิวร่างกายก็ไม่พร้อมที่จะเรียนรู้ส่งผลให้คุณภาพการศึกษาของนักเรียนโรงเรียนขนาดเล็กอยู่ในระดับต่ำ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่ เขต 1, 2551) การปฏิรูปการศึกษาเพื่อสุขภาพ

ของคนไทยที่เป็นระบบการศึกษาทางเลือกหนึ่งที่สำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งพื้นฐานรากที่จำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทั้งระบบ โดยให้ความสำคัญกับครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่น สถาบันศาสนา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้การจัดการศึกษาที่ดำเนินการอยู่นำไปสู่สภาวะของคนไทย โดยจัดการศึกษาที่เอาชีวิตเป็นตัวตั้งบูรณา-การเรียนรู้เข้ากับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ชุมชน และท้องถิ่น (วรากรณ์ สามโกเศศ, 2553)

สภาพการดำเนินงานของโรงเรียนขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่ เขต 1 ซึ่งมีจำนวน 57 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 40.14 ของโรงเรียนทั้งหมด จำนวน 142 โรงเรียนการบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็กจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นการลงทุนที่สูงกว่าโรงเรียนขนาดอื่นๆ และด้านคุณภาพการศึกษาจากการประเมินภายนอกของ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ตัวบ่งชี้ที่ 1) ผู้เรียนมีสภาวะที่ดี และมีสุนทรียภาพ 2) ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ 3) ผู้เรียนมีทักษะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง 4) ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบ คิดสร้างสรรค์ ตัดสินใจแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล 5) ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร และ 10 สถานศึกษามีการจัดหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างรอบด้าน มีคุณภาพอยู่ในระดับปรับปรุง ถึงพอใช้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่ เขต 1 ได้นัดประชุมผู้บริหาร โรงเรียนขนาดเล็กเพื่อแก้ปัญหาการไม่ผ่านการประเมิน ตัวบ่งชี้ดังกล่าวโดยจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่ เขต 1, 2555)

สุขภาพกับการศึกษาเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการควบคู่กันไปให้เกิดการประสานเอื้ออำนวยประโยชน์ซึ่งกันและกันในทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพสูงสุดต่อนักเรียน นับตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2540 เป็นต้นมาแนวทางการพัฒนาเด็กมีความชัดเจน โดยเฉพาะจาก 2 มิติ ที่สำคัญคือ มิติแห่งการปฏิรูปการศึกษาโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 3 ประการ คือ การศึกษาเพื่อปวงชน การศึกษาตลอดชีวิต และการศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหา อีกประการหนึ่งคือ การปฏิรูประบบสุขภาพ 3 ประการ คือ สุขภาพเพื่อปวงชน สุขภาพเพื่อชีวิต และสุขภาพเพื่อแก้ไขปัญหาทั้งหมด (กระทรวงสาธารณสุข, 2554) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550 - พ.ศ. 2554 มีเป้าหมายสำคัญเพื่อให้คนไทยทุกคนได้รับการพัฒนาให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม อารมณ์ มีความสามารถในการแก้ปัญหา มีทักษะในการประกอบอาชีพ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนา การเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 : 47) นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา แนวทางการพัฒนาเด็ก วัยเรียน และเยาวชน มีความชัดเจนเป็นรูปธรรมมากขึ้นทั้งในเชิงยุทธศาสตร์และเชิงเป้าหมาย โดยเฉพาะจาก 2 มิติ

สำคัญของนโยบายชาติ ประการหนึ่ง คือ มิติแห่ง “การปฏิรูปการศึกษา” กล่าวถึง “การประกันคุณภาพการศึกษา” ในด้านกระบวนการเรียนการสอนโดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานกระบวนการจัดการศึกษา ในปรัชญาหลัก 3 ประการ คือ การศึกษาเพื่อปวงชน การศึกษาตลอดชีวิต และการศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหา อีกประการหนึ่ง คือ มิติแห่ง “การปฏิรูประบบสุขภาพ” กล่าวถึง “การสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า” ซึ่งเป็นการให้สิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกัน ในการรับบริการสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานโดยกระบวนการจัดการด้านสุขภาพในปรัชญาหลัก 3 ประการเช่นเดียวกัน คือ สุขภาพเพื่อปวงชน สุขภาพเพื่อชีวิต และสุขภาพเพื่อแก้ไขปัญหาทั้งหมด จึงเห็นได้ว่าทั้ง 2 มิติ ต่างมีความเชื่อมโยงจากรากฐานปรัชญาเดียวกัน (กรมอนามัย, 2554 : 1 - 2)

การศึกษามีบทบาทสำคัญ ในการเตรียมพลเมืองของชาติได้มีการกำหนดจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2553 ไว้ว่าการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้ เป็นคนดี มีวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข (กรมอนามัย, 2547 : 4 - 5)

การพัฒนาคุณภาพของคนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550 - 2554 มีเป้าหมายสำคัญ เพื่อคนไทยทุกคนได้รับการพัฒนาให้มีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม อารมณ์ มีความสามารถในการแก้ปัญหา มีทักษะในการประกอบอาชีพ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 : 47) ซึ่งสอดคล้องกับความมุ่งหมายและหลักการตามมาตรา 6 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ที่บัญญัติไว้ว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545 : 5) การดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพนักเรียนนั้นจำเป็นต้องใช้การบริหารสถานศึกษาในรูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบาย ระเบียบและโครงสร้างการส่งเสริมสุขภาพทุกเรื่องที่โรงเรียนและชุมชนสามารถดำเนินการร่วมกันการทำงานเป็นทีม โดยมีผู้นำที่เข้มแข็ง ทุกคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น และตกลงกัน ในเป้าหมายต่างๆภายใต้การผสมผสานแนวคิดของการพัฒนาทางการศึกษาและด้านสุขภาพ ซึ่งการบริหารแบบมีส่วนร่วมนี้ว่า มีความสำคัญ ถือเป็นหลักการสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญ และเป็นประเด็นหลักที่สังคมไทยให้ความสนใจ เพื่อพัฒนาการเมืองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย แบบมีส่วนร่วมตามหลักธรรมาภิบาล ที่สถานศึกษาจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชน

และผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน รับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจนั้น ได้ถูกกำหนดโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ใน มาตรา 87 ที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ร่วมตัดสินใจและตรวจสอบทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองทุกด้าน (สภาร่างรัฐธรรมนูญ, 2550 : 28) ซึ่งสอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545- พ.ศ. 2559 ได้กำหนดให้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ประชาชน ประชาสังคม และทุกภาคส่วนของสังคม ในการบริหารจัดการศึกษาและสนับสนุนส่งเสริมการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) ตลอดจนพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ได้บัญญัติสาระที่เป็นหลักสำคัญเพื่อเปิดโอกาสให้หน่วยงานทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียน ดังปรากฏในมาตรา 8 (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มาตรา 9 (6) ให้ยึดหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นๆ สุขภาพ เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อม การที่บุคคลจะมีสุขภาพที่ดีหรือไม่ดี มิได้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหรือปัจจัยเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งแต่เป็นผลรวมจากปัจจัยหลายๆ ด้าน ประกอบกัน สำหรับปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดภาวะสุขภาพของบุคคลประกอบด้วย 4 ปัจจัย ได้แก่ พฤติกรรมสุขภาพ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ พันธุกรรม และบริการสุขภาพ (จินดา บุญช่วยเกื้อกูล, 2548 : 66)

จะเห็นได้ว่าสุขภาพะด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา มีอิทธิพลต่อการรับรู้สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ก่อปรกัับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีจุดหมาย เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี หากผู้เรียนมีความสุขทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา มีความเข้าใจถึงวิถีการดำรงชีวิต มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่ใกล้ชิดและนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ชีวิตก็จะมีแต่ความสุข (ประเวศ วะสี, 2551) และประกาภัทร นิยม (2553) ได้ศึกษาแนวทางการจัดการศึกษา พบว่า หลักสูตรในระบบควรจัดให้มีหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการเชื่อมโยงทั้งระบบโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถขับเคลื่อนการเรียนรู้ และสังคมโดยให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยเชื่อมโยงเข้ากับวิถีชีวิต ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการศึกษาแบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในสถานศึกษาขนาดเล็ก กรณีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามะหะแซ่ เขต 1

จากแนวคิดเรื่องสุขภาวะเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเรียนและคุณภาพการศึกษาของนักเรียน ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาแบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในสถานศึกษาขนาดเล็ก กรณีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามะหะแซ่ เขต 1

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่ เขต 1
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาแบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในสถานศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่ เขต 1

คำถามการวิจัย

การจัดการศึกษารูปแบบใดที่เหมาะสมกับสถานศึกษาขนาดเล็ก

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้แนวทางการบูรณาการพันธกิจกับองค์กรหรือภาคีที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและการสร้างเครือข่ายในการปฏิบัติงาน
2. ได้รูปแบบการจัดการศึกษาแบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อนำไปใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้กำหนด ขอบเขตด้านพื้นที่ ด้านเนื้อหา ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้คือ สถานศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่ เขต 1 ที่มีนักเรียน น้อยกว่า 60 คน จำนวน 57 โรงเรียน ประกอบด้วยสถานศึกษาขนาดเล็กที่ สอนรวมช่วงชั้น จำนวน 7 โรงเรียน สอนรวมบางชั้นจำนวน 18 โรงเรียน และสอนตามระดับชั้น จำนวน 32 โรงเรียน

ขอบเขตด้านเนื้อหา สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาสถานศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่เขต 1

1. ศึกษาสภาพการบริหารงานทั่วไป การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานการเงินและบริหารงานบุคคล ของสถานศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่เขต 1
2. ศึกษาสภาพการบริหารงานทั่วไป การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานการเงินและบริหารงานบุคคลซึ่งส่งผลต่อการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่เขต 1

การพัฒนาแบบแผนการจัดการศึกษาแบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในสถานศึกษาขนาดเล็ก โดยอาศัยทฤษฎีการบริหารองค์กรสู่ความเป็นเลิศ และการบริหารคุณภาพทั้งองค์กร ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาสภาพและปัญหาโรงเรียนขนาดเล็ก

ขั้นที่ 2 ทดลองใช้ชุดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ

ขั้นที่ 3 พัฒนาแบบแผนการจัดการศึกษาแบบบูรณาการ

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วยสถานศึกษา และบุคลากรที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษาในสถานศึกษาขนาดเล็ก ดังนี้

1. สถานศึกษาขนาดเล็กที่สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่เขต 1 จำนวน 57 โรง
2. ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่เขต 1 จำนวน 1 คน
3. ผู้อำนวยการกลุ่มนิเทศติดตามและประเมินผลการศึกษาจำนวน 1 คน
4. ผู้อำนวยการสถานศึกษาขนาดเล็ก จำนวน 57 คน
5. คณะกรรมการเขตพื้นที่ (ก.พ.ท.) จำนวน 17 คน
6. คณะอนุกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (อ.ก.ค.ศ.) จำนวน 10 คน
7. คณะกรรมการนิเทศติดตามกำกับและประเมินผลการศึกษา (ก.ต.ป.น.) จำนวน 10 คน
8. ศึกษานิเทศก์ จำนวน 11 คน
9. บุคลากรทางการศึกษา จำนวน 69 คน
10. นักเรียน จำนวน 1,764 คน

กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาจะศึกษาจากทั้งประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่สุ่มมาจากประชากร ดังนี้

1. สถานศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่เขต 1 จำนวน 8 โรง ใช้วิธีสุ่มแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของโรงเรียนที่ต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่ เขต 1 และมีบริบทใกล้เคียงกัน
2. ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่เขต 1 จำนวน 1 คน ศึกษาจากกลุ่มประชากร
3. ผู้อำนวยการกลุ่มนิเทศติดตามและประเมินผลการศึกษาจำนวน 1 คน ศึกษาจากกลุ่มประชากร

4. ผู้อำนวยการสถานศึกษาขนาดเล็ก จำนวน 8 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คณะกรรมการเขตพื้นที่ (ก.พ.ท.) จำนวน 3 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย
5. คณะอนุกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา(อ.ก.ค.ศ.) จำนวน 3 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย
6. คณะกรรมการนิเทศติดตามกำกับและประเมินผลการศึกษา (ก.ต.ป.น.) จำนวน 3 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย
- 7.ศึกษานิเทศก์ จำนวน 5 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย
8. บุคลากรทางการศึกษา จำนวน 9 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย
9. นักเรียน จำนวน 101 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เพราะให้ได้นักเรียนที่เรียนตามระดับชั้น รวมช่วงชั้น และรวมบางชั้น

ตัวแปร

ตัวแปรต้น ได้แก่ การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ เกี่ยวกับสุขภาวะของนักเรียนด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนขนาดเล็กที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง

ตัวแปรตาม ได้แก่ รูปแบบการจัดการศึกษาแบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะในสถานศึกษาขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่เขต 1

นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบการจัดการศึกษาแบบบูรณาการ หมายถึง การจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน โดยเน้นการบูรณาการพันธกิจขององค์กรกับงานปกติโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการกับองค์ความรู้ของภูมิปัญญา โดยนำเนื้อหา มาตรฐานและตัวชี้วัดที่เชื่อมโยงกันมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยเป็นแกน

การจัดการสอนรวมช่วงชั้น หมายถึง การจัดการเรียนรู้ โดยนำนักเรียนแต่ละช่วงชั้นมาเรียนรวมกัน เช่น นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 3 (ช่วงชั้นที่ 1) และชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 (ช่วงชั้นที่ 2) โดยบูรณาการสุขภาวะกับกลุ่มสาระการเรียนรู้โดยใช้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยเป็นแกน เชื่อมโยงกับกลุ่มสาระการเรียนรู้บางกลุ่มที่มีเนื้อหา มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่สอดคล้องกันจัดทำหน่วยการเรียนรู้ จัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่ม คณะนักเรียนที่เรียนเก่ง ปานกลาง และอ่อน เพื่อให้นักเรียนได้ช่วยเหลือกัน แบบเพื่อนช่วยเพื่อน ที่ช่วยน้องแลกเปลี่ยนรู้ซึ่งกันและกัน และมีศูนย์การเรียนรู้สำรองไว้สำหรับนักเรียนที่ทำกิจกรรมเสร็จก่อนได้เรียนรู้เพิ่มเติม

การจัดการสอนรวมบางชั้น หมายถึง การจัดชั้นเรียน โดยนำนักเรียนมาเรียนรวมกันในชั้นเดียวกันโดยคำนึงถึงพื้นฐานความรู้ใกล้เคียงกัน เช่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 รวมกับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 รวมกับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 รวมกับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 บุคลากรสภาวะ โดยใช้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยเป็นแกน เชื่อมโยงกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานและตัวชี้วัดที่สอดคล้องกันจัดทำหน่วยการเรียนรู้ โดยครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่มเพื่อให้นักเรียนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ช่วยเหลือกันและมีส่วนการเรียนรู้สำรองไว้สำหรับนักเรียนที่ทำกิจกรรมเสร็จก่อนได้เรียนรู้เพิ่มเติม

การจัดการสอนตามระดับชั้น หมายถึง การจัดชั้นเรียนตามปกติ โดย ครูจัดการเรียนรู้ โดยการบูรณาการสภาวะกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ โดยใช้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยเป็นแกน ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่เหมาะสมโดยมีกิจกรรมต่างๆที่จัดทำขึ้น เพื่อให้ให้นักเรียนมีความรู้ ทักษะหรือกระบวนการ และทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับสภาวะทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาเพื่อให้แก่นักเรียนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

สภาพการจัดการศึกษาในสถานศึกษา หมายถึง สภาพปัจจุบันหรือสถานการณ์ปัจจุบัน ในการจัดการศึกษาสถานศึกษานั้น

ปัญหา หมายถึง สภาพหรือสถานการณ์ปัญหาที่เป็นอุปสรรค การบริหารจัดการศึกษา และไม่เอื้ออำนวยต่อการกิจของสถานศึกษา ได้แก่ งานบริหารทั่วไป งานบริหารวิชาการ งานบริหารการเงิน และงานบริหารบุคคลซึ่งส่งผลต่อการบริหารจัดการศึกษา

เอกสารประกอบการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างสภาวะ หมายถึง เอกสารเกี่ยวกับองค์ความรู้ ที่เกี่ยวกับสภาวะที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตหรือการดำรงชีวิตของคนในชุมชน มาจัดทำหน่วยการเรียนรู้

สภาวะ หมายถึง สภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทาง-สติปัญญา หรือจิตวิญญาณ เมื่อร่างกายมีสภาวะทั้ง 4 ด้าน ก็จะทำให้มีความสุขส่งผลต่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

โรงเรียนศูนย์เครือข่าย คือโรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นศูนย์กลางเพื่อประสานงาน การจัดการศึกษาแบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสภาวะ ในที่นี้ หมายถึง โรงเรียนบ้านแดนชุมพล

โรงเรียนเครือข่าย คือโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 8 โรงเรียน ในที่นี้ หมายถึง โรงเรียนขนาดเล็กที่บริหารจัดการการศึกษาแบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสภาวะ

แกนนำโรงเรียนศูนย์เครือข่าย คือบุคลากร องค์กร ชุมชน ของโรงเรียนศูนย์เครือข่ายที่มี ส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ในที่นี้หมายถึง ผู้อำนวยการสถานศึกษาจำนวน 1 คน คณะครูจำนวน 6 คน คณะกรรมการสถานศึกษาจำนวน 7 คน กำนันจำนวน 1 คน ผู้ใหญ่บ้านจำนวน 2 คน องค์กร

บริหารส่วนตำบลจำนวน 2 คน โรงพยาบาลประจำตำบล จำนวน 2 คน เกษตรตำบล จำนวน 1 คน และภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 27 คน

แกนนำโรงเรียนเครือข่าย คือ บุคลากร องค์กร ชุมชน ของโรงเรียนเครือข่าย ที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ในที่นี้ หมายถึง ผู้อำนวยการสถานศึกษาจำนวน 1 คน ตัวแทนครูจำนวน 1 คน ตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษาจำนวน 1 คน ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 1 คน และตัวแทนภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 1 คน รวมโรงเรียนละ 5 คน จำนวน 7 โรงเรียน รวมทั้งสิ้น จำนวน 35 คน

ผู้เกี่ยวข้อง หมายถึง บุคลากรขององค์กรหรือภาคีที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาแบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะที่สถานศึกษาแต่งตั้ง

ผู้มีประสบการณ์ หมายถึง บุคลากรขององค์กรหรือภาคี ที่มีประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะของโรงเรียนศรีมูลเรืองซึ่งเป็นโรงเรียนทดลองเครื่องมือการวิจัย

ผู้ทรงคุณวุฒิ หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจในการบริหารโรงเรียนขนาดเล็ก ประกอบด้วย ผู้หน่วยงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแพร่ เขต 1 ประธานกลุ่มโรงเรียน ตัวแทนคณะกรรมการกลุ่มโรงเรียน ผู้อำนวยการกลุ่มนิเทศติดตามและประเมินผลการศึกษา และศึกษานิเทศก์ผู้รับผิดชอบกลุ่มสองฝั่งสามัคคี

กรอบแนวคิดการวิจัย

